

کتابخانه‌های عمومی مساجد پس از انقلاب اسلامی ایران

■ ابوالفضل هاشمی^۱

مدیرکل کتابخانه‌های مساجد کشور

کتابخانه‌های مساجد در دوره‌های تمدن اسلامی اهمیت فراوانی داشته و همواره نقش بسزایی در ارتقای سطح فرهنگ و دانش عمومی داشته‌اند. در ایران، جز رکودی گذرا که پس از حمله مغول صورت گرفت، در همه ادوار، کتابخانه‌های مساجد چون نگینی بر انگشتری فرهنگ و تمدن ایران درخشیده است.

اصولاً کتابخانه‌ها در دوره‌های باثبات شکوفا می‌شوند. کتابخانه‌های مساجد نیز با توجه به این قانون نانوشته، هرگاه ثبات اجتماعی در جامعه اسلامی حاکم بوده، چنان توسعه یافته که کمتر کتابخانه‌ای را همتراز دیده است. کتابخانه‌های بزرگی که با اتکا به شوق مذهبی و علاقه‌مندی مردم ایجاد شده و به کانون فرهنگی عصر خویش تبدیل شده است. البته در قرون حاضر به سبب توجه دولت‌ها به امر توسعه فرهنگی و کتابخانه‌سازی، کتابخانه‌های مساجد که فقط براساس کمک‌های مردمی اداره می‌شوند، از نظر امکانات، منابع و نیروی انسانی توان رقابت با کتابخانه‌های پیشرفته را ندارند.

تاریخچه

تعیین تاریخ ایجاد نخستین کتابخانه مسجد کار دشواری است. اما با توجه به اسناد و شواهد تاریخی، کتابخانه‌های مساجد طی قرن دوم هجری به وجود آمده و تا قرن نهم با قوت به فعالیت خویش ادامه دادند (مکنسن^۲، ۱۹۳۵). اوج کتابخانه‌سازی در کنار مساجد یا ایجاد کتابخانه در مساجد ایران به دوره سامانیان برمی‌گردد. در شهرهایی مثل بخارا و ری، بعدها مسجد اعظم قم، مسجد جامع گوهرشاد و نیز مساجد یزد و تبریز کتابخانه‌های مناسب با مخازن غنی به وجود آمدند. در تهران نیز، به خصوص در زمان قاجار، در

چکیده

کتابخانه‌های مساجد به‌گواه تاریخ از قدیم‌ترین کتابخانه‌های موجود در کشور و به‌قطع یقین مردمی‌ترین و عمومی‌ترین نوع کتابخانه‌ها نیز می‌باشد. هم‌اکنون قریب به ۹۵ هزار مکان مذهبی در کشور وجود دارد که در جای‌جای کشور پراکنده شده است. با توجه به کمبود فضاهای فرهنگی - آموزشی، اگر مدیریت صحیحی صورت گیرد، می‌توان از این ظرفیت برای آموزش و ارتقای سطح فرهنگی کشور سود جست، و دورنمای روشنی از مسائل فرهنگی در کشور داشت. براساس برآوردهای بدست‌آمده نزدیک به ده‌هزار کتابخانه در مساجد و اماکن مذهبی کشور وجود دارد که از این میان هزاروهشتصد کتابخانه براساس ضوابط و استانداردهای تصویبی ستاد عالی کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد کشور زیر نظر این ستاد قرار گرفته‌اند و در مجموع ۶۲۰۲۳۰ نفر عضو ثابت، ۱۰۱۶۳۷۰۰ نسخه کتاب و ۲۰۵۰۰۰ مترمربع فضای مفید را دارا می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های مساجد، مسجد، انقلاب اسلامی، ستاد عالی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور، کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌های روستایی و کتابخانه باز.

مساجد کتابخانه ایجاد می‌شد (حشمتی، ۱۳۸۴).

تنها رکودی که در تاریخ کتابخانه‌های مساجد وجود دارد، به قرن نهم و حمله مغول به ایران برمی‌گردد. در این قرن، بسیاری از مسلمانان، با این اندیشه که موضوعات غیرمذهبی با اعتقادات دینی منافات دارد، بسیاری از کتاب‌ها را از مجموعه کتابخانه‌های مساجد خارج کردند (مکنسن، ۱۹۳۵). بی‌مبالاتی، غفلت و نادانی برخی از مسلمانان، بی‌توجهی به میراث فرهنگی، کشمکش‌های داخلی، آشوب‌های غیرنظامی و فرقه‌ای (سباعی، ۱۳۷۳)، نفوذ مخالفان سایر فرق اسلامی به کتابخانه‌ها و پاشیدن بذر نفاق، وجود تنفر و انزجار و تعارض‌های مذهبی سایر فرق نسبت به شیعیان و کشمکش‌های مذهبی (راسخ، ۱۳۷۹)، اعمال خشونت از سوی قدرت‌های بیگانه نسبت به جهان اسلام و خرید قانونی یا غیرقانونی متون و دست‌نوشته‌های موجود در کتابخانه‌های اسلامی (سباعی، ۱۳۷۳)، و درنهایت حمله مغولان به ایران از جمله عواملی بودند که باعث شدند بسیاری از کتابخانه‌های مساجد از بین بروند (هاشمی، ۱۳۸۳).

بعد از مغول و به‌خصوص از زمان صفویه که مساجد رونق دوباره‌ای یافتند، کتابخانه‌های مساجد نیز آرام‌آرام شکل گرفتند. این روند تا پیروزی انقلاب اسلامی (۱۳۵۷) به‌کندی ادامه یافت، اما پس از آن، مساجد دوباره کانون توجه مردم و به‌خصوص جوانان شدند و سازمان‌های مختلفی برای رونق فعالیت آنها، مانند مرکز رسیدگی به امور مساجد، مؤسسه عمران مساجد و ستاد عالی هماهنگی و نظارت بر کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد که تولید کتابخانه‌های مساجد را برعهده گرفت، به‌وجود آمد (هاشمی، ۱۳۸۵).

مسجد و انقلاب اسلامی

مساجد در پیروزی انقلاب اسلامی نقش بسیار پررنگی دارند. مؤمنان هوشیار و آگاه، مبارزه با حکومت ستمگر پهلوی را از مسجد آغاز کردند و آن را مرکز فعالیت‌های مبارزاتی خود قرار دادند. رژیم پهلوی می‌کوشید مساجد را به انزوا کشانده، جوانان را از این مکان‌های مقدس دور نگه‌داشته و فعالیت‌های مذهبی و سیاسی را در آنها کنترل کند. نقش مسجد در انقلاب اسلامی به‌قدری گسترده بود که رژیم، برخی از مساجد را بست. بستن مساجد، حمله به مساجد، دخالت در برنامه‌های مساجد و نظایر آن از اقداماتی بود که رژیم بدان متوسل گردید و سرانجام با ناکامی و شکست روبه‌رو شد (میزبانی، ۱۳۸۳).

مسجد، محل تبادل اخبار و اطلاعات خرد و کلان و بحث و گفت‌وگو درباره آنها و جهت‌گیری و روشن شدن افکار عمومی است. بنابراین، مردم به‌راحتی در جریان بایدها و نبایدها قرار می‌گیرند و برحسب شرایط حاکم بر جامعه درباره آنها واکنش نشان می‌دهند. مقام معظم رهبری، با اشاره به نقش انقلابی مسجد و احیای مساجد کشورهای اسلامی پس از انقلاب ایران می‌فرماید: «تا قبل از انقلاب اسلامی، کسی جرئت نمی‌کرد دم از اسلام بزند. در این کشورهای اسلامی که امروز مسجدها رونق پیدا می‌کنند و کانون تحرک می‌شوند، تا دیروز مسجدها متعلق به افراد پیر و از کار افتاده بود. امروز آن مسجدها جای جوانان و کانون جنبش‌هاست» (مقام معظم رهبری، ۱۳۶۹).

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، به‌دلیل توجه به مساجد، کتابخانه‌های مساجد هم بیشتر مورد توجه قرار گرفت. از آنجاکه جوانان و نوجوانان به مساجد روآورده و صف‌های نماز طولانی‌تر و منسجم‌تر شده بودند. از طرف دیگر به‌دلیل گسترش دید سیاسی و اجتماعی مردم و قرار گرفتن در شرایط انقلاب اسلامی باعث شده بود تا مطالعه کتاب‌های سیاسی و مذهبی افزایش بسیاری یابد. اما کتابخانه‌ها در مساجد در واقع خود جوش بودند و کتاب‌هایی که در آنها گردآوری شده بود، بیشتر اهدایی، وقفی و گاهی بدون برنامه آمده بودند، از این‌رو استفاده از کتابخانه‌ها بیشتر جنبه تفننی پیدا می‌کرد تا جنبه تحقیقی. بنابراین حضور در کتابخانه‌های مساجد بیشتر حول مسائل سیاسی و مذهبی بود تا مسائل فرهنگی و مطالعاتی (پایگاه سازمان تبلیغات اسلامی^۱).

بعد از انقلاب و تا سال ۱۳۷۴ هیچ‌گونه آماری درباره تعداد و چگونگی ایجاد کتابخانه‌های مساجد وجود ندارد، اما به‌نظر می‌رسد کتابخانه‌هایی که پس از انقلاب به‌وجود آمدند، به‌سبب علاقه جوانان خیلی زود شکل گرفتند. کتاب‌های کوچک سیاسی و انقلابی که دست‌به‌دست در بین جوانان می‌گشت، درنهایت در قفسه‌های کوچکی در مساجد آرام می‌گرفتند. این کتابخانه‌ها که بدون هدف و شتابزده ساخته شده بودند، دوام زیادی نیاوردند، اما در همان هنگام کتابخانه‌هایی که از سوی ائمه جماعات و هیئت امنای مساجد حمایت شدند، قوت گرفتند و هم‌اکنون به‌عنوان کتابخانه‌هایی مجهز و بزرگ در مساجد به حیات خویش ادامه می‌دهند.

در همین زمان که کتابخانه‌های کوچک در مساجد شکل می‌گرفتند، توجه به علم و فرهنگ و توسعه فرهنگی در جامعه سبب شد که کتابخانه‌های بسیاری در دانشگاه‌ها، سازمان‌ها،

کتابخانه‌های مساجد در دوره‌های تمدن اسلامی اهمیت فراوانی داشته و همواره نقش بسزایی در ارتقای سطح فرهنگ و دانش عمومی داشته‌اند

تنها رکودی که در تاریخ کتابخانه‌های مساجد وجود دارد، به قرن نهم برمی‌گردد

مساجد و مقابله با تهاجم فرهنگی دشمن ایجاد شد. در تاریخ هجدهم اسفند ۱۳۷۱، شورای عالی انقلاب فرهنگی در سیصد و دومین جلسه خود، بنیانگذاری «ستاد عالی هماهنگی و نظارت بر کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد کشور» را تصویب کرد. در این جلسه شورای عالی انقلاب فرهنگی تصویب کرد که وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی هیئتی با ریاست وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، و عضویت مسئول شورای هماهنگی امور مساجد، رئیس سازمان تبلیغات اسلامی، فرمانده نیروی مقاومت بسیج و رئیس سازمان اوقاف و امور خیریه در آن تشکیل دهد. از جمله وظایف این شورا می‌توان به تجهیز کتابخانه‌های مساجد، برقراری کلاس‌های نمایش، خوشنویسی، سینما، سرود، آموزش‌های اعتقادی، آموزش قرآن، آموزش زبان، آموزش رایانه، آموزش خیاطی و غیره اشاره کرد (گزارش عملکرد ستاد عالی، ۱۳۷۹). همان‌طور که ملاحظه می‌شود تجهیز کتابخانه‌های مساجد از جمله وظایف این شورا بر شمرده شده است که در رأس سایر وظایف آن قرار دارد.

بر همین اساس، ستاد عالی کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد در قبال کتابخانه‌های مساجد مسئولیت‌هایی دارد که به اختصار اشاره می‌شود:

۱. شناسایی کتابخانه‌های موجود مساجد و برنامه‌ریزی برای آنها؛
 ۲. تلاش برای تهیه تجهیزات لازم برای کتابخانه‌های مساجد؛
 ۳. تلاش برای شناسایی نیازهای کاربران کتابخانه‌های مساجد و تهیه منابع اطلاعاتی (کتاب، فیلم و ...) متناسب با نیاز آنها؛
 ۴. تهیه راهبردها و استراتژی‌های لازم برای ارائه خدمات همسان کتابخانه‌ای در سطح کتابخانه‌های مساجد در سراسر کشور؛
 ۵. تدوین استانداردها و قوانین لازم برای ارائه خدمات اطلاع‌رسانی و کتابداری؛
 ۶. تلاش برای سازماندهی منابع کتابخانه‌ای به‌منظور تسهیل و سرعت دسترسی موضوعی افراد به اطلاعات موردنیاز؛
 ۷. بهره‌گیری از فناوری‌های نوین اطلاع‌رسانی برای ارائه بهتر و بیشتر خدمات (هاشمی، ۱۳۸۳).
- طی این سال‌ها، ستاد کوشیده است تا حمایت‌های مالی و فکری خود را در راه تجهیز کتابخانه‌های مساجد هزینه

مدارس، شهرداری‌ها و وزارتخانه‌های مختلف شکل بگیرند. جوانانی که تا چندی قبل در مساجد و کتابخانه‌های وابسته گرد هم می‌آمدند به سوی مراکز علمی و فرهنگی دیگر متمایل شدند. از سوی دیگر دشمن که درصدد دور کردن جوانان از اهداف متعالی انقلاب اسلامی بود، برنامه‌های خود را بر محور مسجدگریزی جوانان تنظیم کرد و مسجد را که سنگر نخستین انقلابیون در مقابل رژیم پهلوی و دشمنان خارجی بود، مورد هدف قرارداد. دشمن که از طریق نظامی نتوانسته بود در ایران نفوذ کند، از طریق فرهنگی و با ابزارهای گسترده اطلاع‌رسانی قصد داشت تا از درون به نظام اسلامی خدشه وارد کند. بر همین اساس، رهبر معظم انقلاب اسلامی با بیان شبیخون فرهنگی دشمن، به مردم و دولت هشدار دادند که متوجه برنامه‌های فریبکارانه آنها باشند.

ستاد عالی کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد کشور
 پس از هشدار خردمندانه رهبر معظم انقلاب اسلامی، ستاد عالی کانون‌های فرهنگی هنری به‌منظور احیای نقش واقعی

۱۳۸۷ بود.

ستاد عالی کانون‌های فرهنگی هنری به‌طور رسمی در سال ۱۳۷۲ آغاز به کار کرد و در سال ۱۳۷۴ نخستین کتابخانه‌ها را زیر پوشش قرارداد. هم‌اکنون ۱۸۰۰ کتابخانه مسجد زیر پوشش ستاد عالی قرار دارند که یا به‌صورت مستقل در مساجد تأسیس شده‌اند و یا زیر پوشش کانون‌های فرهنگی و هنری فعالیت می‌کنند. از سال ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۷، تعداد کتابخانه‌های زیر پوشش ستاد عالی از ۱۳۹ باب در سال ۱۳۷۴ به ۱۸۰۰ باب کتابخانه در سال ۱۳۸۷ رسیده است، یعنی تقریباً ۱۳ برابر شده است. به همان نسبت، تعداد اعضای کتابخانه‌های مساجد زیر پوشش ستاد نیز تقریباً ۶۴ برابر شده است که رشد بسیار چشمگیری است، یعنی از ۹۷۳۰ نفر در سال ۱۳۷۴ به بیش از ششصد هزار نفر در سال ۱۳۸۷ رسیده است. چنین توسعه گسترده‌ای طی ۱۲ سال نشان‌دهنده توجه خاص مسئولان به کتابخانه‌های مساجد و توجه و اقبال فوق‌العاده مردم به این کتابخانه‌هاست.

جدول ۱: سیر تاریخی پشتیبانی دولتی از

کتابخانه‌های مساجد

سال	تعداد کتابخانه	تعداد اعضا
۱۳۷۴	۱۳۹	۹۷۳۰
۱۳۷۵	۲۱۹	۱۹۷۱۰
۱۳۷۶	۲۲۴	۲۲۴۰۰
۱۳۷۷	۴۹۶	۵۹۲۵۰
۱۳۷۸	۹۶۵	۹۰۶۰۰
۱۳۷۹	۱۰۶۵	۱۹۱۰۷۹
۱۳۸۰	۱۲۷۵	۲۵۳۷۳۰
۱۳۸۱	۱۲۷۵	۲۶۷۴۴۹
۱۳۸۲	۱۲۷۵	۲۹۱۱۹۶
۱۳۸۳	۱۲۷۵	۳۱۲۷۳۰
۱۳۸۴	۱۵۰۰	۴۲۰۲۶۰
۱۳۸۵	۱۵۰۰	۵۲۵۲۰۷
۱۳۸۶	۱۸۰۰	۵۷۴۴۲۲
شش ماهه اول ۱۳۸۷	۱۸۰۰	۶۲۰۲۳۰

با توجه به جدول فوق سیر تاریخی پشتیبانی دولتی از کتابخانه‌های مساجد نشان داده می‌شود. جدول فوق نشان‌دهنده کتابخانه‌هایی است که زیر پوشش ستاد عالی

نماید و با بهره‌گیری از متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی برای تقویت بنیه علمی کتابخانه‌های مساجد و جذب افراد جامعه به‌سوی این کتابخانه‌ها بکوشد. این نگاه باعث شد تا برنامه‌های مؤثر و هدفمندی در سطح کتابخانه‌های مساجد طراحی و اجرا شود و این کتابخانه‌ها برای نخستین بار در سطوح زمانی و مکانی به‌صورت شبکه‌ای و نظام‌مند اداره شوند. تهیه استاندارد کتابخانه‌های مساجد، تدوین آیین‌نامه استفاده از کتابخانه‌های مساجد، تنظیم فرم اطلاعات کتابخانه‌های مساجد و درجه‌بندی کتابخانه‌های مساجد از جمله طرح‌هایی بود که برای سامان‌بخشی کتابخانه‌ها اجرا شد (هاشمی، ۱۳۸۳).

علاوه بر این ارائه خدماتی مانند تهیه و ارسال کتاب‌های موردنیاز، تجهیز کتابخانه‌های مساجد به وسایل کتابخانه‌ای، هماهنگی و مشاوره در زمینه سازماندهی منابع کتابخانه‌ای، ایجاد سایت اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های مساجد و برنامه‌هایی چون آموزش کتابداران مورد تأکید قرار گرفت.

هم‌اکنون و براساس آمار موجود نزدیک به ۹۵ هزار مکان مذهبی شامل مسجد، حسینیه، تکیه، امامزاده، فاطمیه، مهدیه، حیدریه، زینبیه، مصلی، نمازخانه و غیره در کشور وجود دارد که از این میان مساجد (سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱) نزدیک به ۷۰ هزار مکان (۷۹ درصد از کل اماکن مذهبی)، حسینیه‌ها (۹ درصد) زیارتگاه‌های امام و امامزادگان (۶ درصد) را به خود اختصاص داده‌اند.

نکته قابل توجه در پراکندگی اماکن مذهبی در کشور، توزیع بی‌شمار آن در مناطق روستایی و از طرف دیگر توزیع نابرابر کتابخانه‌های مساجد در روستاهاست. در آمار پراکندگی اماکن مذهبی در نقاط مختلف کشور، روستاها ۷۳ درصد از اماکن مذهبی را در خود جای داده‌اند و بعد از آن شهرستان‌ها با ۱۸ درصد، مراکز استان‌ها با هفت درصد و تهران بزرگ با دو درصد در مکان‌های بعدی قرار دارند. (آمارها و گزارشات سالانه ستاد عالی، ۱۳۸۷).

از سوی دیگر، وقتی به توزیع کتابخانه‌های مساجد در مناطق مختلف نگاه می‌کنیم، آمار پراکندگی مراکز استان‌ها با ۳۷ درصد، شهرستان‌ها با ۳۲ درصد، روستاها ۲۵ درصد و شهرک‌ها را با شش درصد نشان می‌دهد (همان).

این توزیع نابرابر باعث شده است تا ستاد عالی در سال‌های اخیر به مناطق محروم و روستاها توجه ویژه‌ای کند که ایجاد دوهزار کتابخانه باز در سال ۱۳۸۷ با اولویت مساجد روستایی از برنامه‌های مهم ستاد برای این مناطق در سال

ستاد عالی کانون‌های فرهنگی هنری به‌طور رسمی در سال ۱۳۷۲ آغاز به کار کرد و در سال ۱۳۷۴ نخستین کتابخانه‌ها را زیر پوشش قرارداد

جوان بودن ستاد عالی و جذب اعتبارات بیشتر در سال‌های آتی می‌تواند رشد چشمگیری داشته باشد.

جدول ۲: آمار وضع موجود کتابخانه‌های مساجد

تعداد کتابخانه	۱۸۰۰
تعداد اعضا	۶۲۰/۲۳۰
تعداد کتاب	۱۰/۱۶۳/۷۰۰
مساحت زیر پوشش	۲۰۵/۰۰۰

تا پایان سال ۱۳۸۷ و با افتتاح دوهزار کتابخانه باز در مساجد کشور، عملاً آمار کمی کتابخانه‌های مساجد زیر پوشش ستاد عالی به ۳۸۰۰ باب می‌رسد که می‌تواند ارقام آماری فوق را تا حد بسیار زیادی بهبود بخشد.

از نظر منابع مطالعاتی در حال حاضر بیش از ده میلیون جلد کتاب در کتابخانه‌های مساجد وجود دارد که اعضای ثابت کتابخانه‌های مساجد از آنها استفاده می‌کنند. این میزان نزدیک به ۱۷ جلد کتاب برای هر عضو است که براساس استانداردهای کتابخانه‌های عمومی و با توجه به نیاز اعضا تهیه و ارسال شده‌اند.

در حال حاضر ۸۳ درصد از اعضای کتابخانه‌های مساجد را جوانان و نوجوانان زیر ۲۵ سال تشکیل می‌دهند. براساس داده‌های آماری افراد زیر ۱۱ سال ۱۲ درصد، از ۱۱ تا ۱۴ سال ۲۰ درصد، از ۱۵ تا ۱۸ سال ۲۲ درصد، از ۱۹ تا ۲۵ سال ۲۹ درصد، از ۲۶ تا ۳۵ سال هشت درصد و بالای ۳۵ سال نه درصد اعضای کتابخانه‌های مساجد را تشکیل می‌دهند.

کتابخانه‌های مساجد در آینده

با درج واژه «کتابخانه‌های مساجد» در پایگاه گوگل تا پایان پاییز ۱۳۸۷ یک میلیون و چهل هزار مطلب درباره کتابخانه‌های مساجد در اینترنت یافت می‌شود. اگر این واژه را با واژه «کتابخانه‌های عمومی» مقایسه کنیم، مطالبی که برای کتابخانه‌های مساجد با قدمت زمانی کم نوشته شده است، در حد بالایی قرار دارد. با جست‌وجوی واژه «کتابخانه‌های عمومی» در همین تاریخ یک میلیون و چهارصد و پنجاه هزار مطلب درباره آن یافت می‌شود که بسیاری از مطالب نیز درباره کتابخانه‌های عمومی کشورهای دیگر یا کتابخانه‌های عمومی در عام کلمه است و همچنین شامل مطالبی با عنوان کتابخانه‌های عمومی مساجد نیز می‌باشد.

در همین بررسی واژه‌های لاتین این دو کتابخانه نیز جست‌وجو شد که نتیجه آن اختلاف بسیار فاحش

قرار گرفته‌اند، نه کتابخانه‌هایی که در مساجد و اماکن مذهبی کشور وجود دارند و با حمایت مردمی به حیات خود ادامه می‌دهند. هم‌اکنون و براساس آمارهای تقریبی نزدیک به دوهزار کتابخانه در مساجد کشور وجود دارد که از این تعداد فقط ۱۸۰۰ کتابخانه زیر پوشش قرار گرفته است و سالانه سهمیه کتاب و تجهیزات خود را از ستاد عالی دریافت می‌کنند.

براساس این جدول، کتابخانه‌های مساجد از سال ۱۳۷۸ و با روی کار آمدن دولت خاتمی قوت و شدت بیشتری گرفت و بودجه‌های زیادی برای اداره این کتابخانه‌ها تصویب شد. افزایش تعداد کتابخانه‌ها که تا سال ۱۳۸۰، هر ساله و با سیری شتابان بالا می‌رفت، در این سال متوقف شد و نگاه ستاد به کتابخانه‌ها به‌منظور تقویت کیفی آنها و ایجاد فضاهای مناسب برای بهره‌وری بیشتر گردید. طی این سال‌ها تمام برنامه‌های ستاد عالی درباره ساماندهی کتابخانه‌ها و یکپارچه کردن فعالیت‌ها بود. با روی کار آمدن دولت نهم، نگاه ستاد به کتابخانه‌های مساجد از هر دو جنبه کمی و کیفی بود.

در دولت نهم به سبب توجه فراوان به مساجد، بودجه‌های بیشتری به ستاد عالی اختصاص یافت تا صرف ایجاد فضاهای مناسب کانونی و کتابخانه‌ای شود. به گونه‌ای که می‌توان گفت فقط بودجه سال ۱۳۸۷ برابر با بودجه ۱۰ سال گذشته ستاد بوده است. در سال ۱۳۸۶ فقط برای تزریق کتاب به کتابخانه‌های مساجد نزدیک به شصت میلیارد ریال هزینه شد و در مجموع دو سال ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ به اندازه ۱۰ سال بودجه ستاد عالی فقط کتاب به کتابخانه‌های مساجد توزیع شد.

بررسی وضع موجود کتابخانه‌های مساجد

با توجه به جمعیت حدود ۷۰ میلیونی ایران در سال جاری، به ازای هر یک میلیون نفر جمعیت، ۱۴۳ کتابخانه مسجد در کشور فعالیت می‌کند که از این تعداد ۲۶ کتابخانه زیر پوشش ستاد عالی قرار دارد. با توجه به اینکه یک سوم جمعیت ایران ۱۰ تا ۲۴ ساله هستند (پایگاه سراج)، و از طرفی، بیش از ۷۰ درصد مخاطبان کتابخانه‌های مساجد در بین سنین یادشده قرار دارند، بنابراین سرانه هر صدهزار نفر جمعیت جوان و نوجوان ایرانی، هشت کتابخانه مسجد زیر پوشش ستاد عالی است، یعنی هر یک کتابخانه برای چهارده هزار نفر جمعیت جوان و نوجوان کشور می‌باشد. این میزان گرچه از نظر کمی نامطلوب به نظر می‌رسد، با توجه به

از نظر منابع مطالعاتی در حال حاضر بیش از ده میلیون جلد کتاب در کتابخانه‌های مساجد وجود دارد که اعضای ثابت کتابخانه‌های مساجد از آنها استفاده می‌کنند

**در حال حاضر، و در
خوش‌بینانه‌ترین حالت،
کتابخانه‌های کشور تنها
پاسخ‌گوی ۴۰ درصد
نیاز جامعه هستند**

asp?ID=A08336 [Accessed 10 Dec. 2008]

۴. راسخ، علی احمد (۱۳۷۹). «کتاب و کتابخانه در حوزه‌های شیعی از قرن سوم تا پایان قرن پنجم هجری»، مجموعه مقالات کنگره بین‌المللی کتاب و کتابخانه در تهران اسلامی، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی، دفتر دوم، ص ۴۸۹.

۵. سباعی، محمدعلی (۱۳۷۳). تاریخ کتابخانه‌های مساجد، ترجمه: محمد عباس‌پور و محمدجواد مهدوی، مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ص ۱۸۰-۱۸۳.

۶. سیمای جمهوری اسلامی ایران، اخبار شبانه‌گاهی ساعت ۲۱، یکشنبه مورخه ۱۳۸۱/۹/۵

۷. کتابخانه‌های مساجد تلاشی جدی در احیای نقش واقعی مساجد، [پیوسته]. قابل دسترس در:

<http://www.serag.ir/engine/view-article.asp?ID=A083367> [Accessed 10 Dec. 2008]

۸. میزبانی، مهناز؛ صدری، منیژه؛ سلیمی، حشمت‌اله (۱۳۸۳). نقش مساجد و دانشگاه‌ها در پیروزی انقلاب اسلامی (مقالات اسنادی)، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

۹. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۷۹). «گزارش عملکرد ستاد عالی هماهنگی و نظارت بر کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد کشور در برنامه دوم توسعه (۱۳۷۷-۱۳۷۳)». تهران: ستاد عالی کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد کشور، ص ۳۰.

۱۰. هاشمی، ابوالفضل؛ گیلوری، عباس (۱۳۸۳). کتابخانه‌های مساجد ایران از آغاز تاکنون، تهران: ستاد عالی کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد کشور.

۱۱. هاشمی، ابوالفضل (۱۳۸۵). «کتابخانه‌های مساجد»، دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ج ۲، ص ۱۵۲۳-۱۵۲۵.

۱۲. پایگاه اطلاع‌رسانی سازمان تبلیغات اسلامی. [پیوسته]. قابل دسترس در:

<http://www.ido.ir/a.asp> [Accessed 10 Dec. 2008]

۱۳. همشهری آنلاین، [پیوسته]. قابل دسترس در: <http://www.hamshahrionline.ir/newspaper-arch/vijenam/kherad/1384> [Accessed 10 Dec. 2008]

14. Mackensen, Ruth Stelhorn (1935). «Muslim libraries and sectarian Propaganda»

The American Journal of semiotic languages and literatures. Vol. 51 (January), pp. 85-86

آماري بين اين دو کتابخانه است. پس از جست‌وجوی واژه "Public library" یک میلیارد و پنجاه میلیون مطلب استخراج شد، در حالی که برای واژه "Mosque library" یک میلیون و نهصد و هشتاد هزار مطلب یافت شد. این اختلاف فاحش را اگر با جست‌وجوی فارسی این واژه مقایسه کنیم، می‌بینیم که اطلاعات دریافتی درباره کتابخانه‌های مساجد بسیار حائز اهمیت است.

این حجم اطلاعاتی را که در اینترنت وجود دارد، اگر با هفت کتابی که بعد از انقلاب اسلامی با عنوان کتابخانه‌های مساجد چاپ شده است، در نظر بگیریم، می‌بینیم که در سالیان اخیر اهمیت بسیار زیادی به مقوله کتابخانه‌های مساجد در کشور داده شده است.

در حال حاضر، و در خوش‌بینانه‌ترین حالت، کتابخانه‌های کشور تنها پاسخ‌گوی ۴۰ درصد نیاز جامعه (همشهری آنلاین)، و نیاز جوانان به اطلاعات روزافزون است. با توجه به تعدد و گستردگی مساجد و اماکن مذهبی در جامعه می‌توانیم ادعا کنیم که هر جا مسجد هست، کتابخانه هم می‌تواند باشد.

با وجود ظرفیت فوق‌العاده ۹۵ هزار مکان مذهبی در کشور، انتظار می‌رود که برنامه‌ریزی بلندمدتی برای ایجاد شبکه‌ای منسجم از کتابخانه‌های مساجد داشته باشیم.

پی‌نوشت‌ها

1. dabizesh@yahoo.com

2. Mackensen

مآخذ

۱. آمارها و گزارشات سالانه موجود در ستاد عالی کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد کشور، (۱۳۸۷).

۲. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با خانواده‌های شهدای هفتم تیر و مکه مکرمه، اقصاء مختلف مردم، مسئولان و کارکنان قوه قضاییه و سازمان تبلیغات اسلامی ۱۳۶۹/۴/۶. [پیوسته]. قابل دسترس در:

http://www.shareh.com/persian/rahbari/bayanat/69/69_050.htm [Accessed 10 Dec. 2008]

۳. حشمتی، محمدرضا (۱۳۸۴). کتابخانه‌های مساجد. سرآمد فعالیت کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد. گفت‌وگو از بهروز فتحی. [پیوسته]. قابل دسترس در:

<http://www.serag.ir/engine/view-article>.